

Covid'19'un Türkiye Ekonomisine Bazı Etkileri

Arif Gümüş*

Öz

Salgın hastalıklar insanlığın sadece sağlığını değil aynı zamanda ekonomisini de tehdit etmektedir. Covid'19 salgın hastalığı Çin'de ilk görüldüğünden çok kısa süre sonra dünyanın neredeyse tamamına yayılmıştır. Salgının yayılma hızını düşürmek için ülkeler çeşitli önlemler almıştır. Bu önlemler her ne kadar halkın sağlığını korumak için yapılsa da diğer taraftan insanlar geçim sorunları ile karşılaşmışlardır. Salgın neredeyse tüm sektörleri olumsuz etkilemiştir. Bunların başında turizm, ulaşım, spor, sinemalar, tiyatrolar, restoranlar ve kıraathaneler gelmektedir. Dünya genelinde hükümetler salgının etkilediği sektörlerle destek paketleri açıklayarak sektörlerin ayakta durmasını sağlamayı amaçlamışlardır. Salgının ne zaman sona ereceği ve normal hayata ne zaman geri döneleceği konusunda belirsizlikler devam ettiği için sektörlerin ne kadar süre daha bu duruma dayanabileceği bilinmemektedir. Çin son yıllarda yakalamış olduğu büyüme hızı ile dünya ekonomisinde önemli bir etkisi ve yeri vardır. Birçok ülke düşük işçilik ve ucuz mallardan dolayı yatırımlarını buraya kaydırmış ve ürün taleplerini buradan karşılamaktadır. Covid'19 salgın hastalığının Çin'de ortaya çıkması, bu ülkenin zamanında önlem almadığı ve dünyayı uyarmadığı gerekçesi ile Çin'e dünyanın bakışı olumsuz bir duruma dönmüştür. Türkiye jeopolitik konumu, kaliteli üretim ve düşük maliyetleri ile Çin'e yapılmış olan yatırımların ve oradan alınan ürünlerin alternatifi haline gelmiştir. Covid'19 salgınının Türkiye'nin üretimini ve istihdamını arttıracak bir fırsata dönüşeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid'19, Genel Ekonomi, Turizm, Sağlık, Finans

* Öğr. Grv. Dr., Malatya Turgut Özal Üniversitesi

E-mail: arif.gumus@ozal.edu.tr

Orcid: <http://orcid.org/0000-0002-4865-0892>

Geliş Tarihi: 05.12.2020 ■ Kabul Tarihi: 31.12.2020

Some Effects of Covid'19 on Turkish Economy

Arif Gümüş*

Abstract

Epidemics threaten humanity not only its health but also its economy. Covid's 19 epidemic spread through almost the entire world very soon after it was first seen in China. Countries have taken various measures to reduce the rate of spread of the epidemic. Although these measures are taken to protect the health of the people, on the other hand, people have faced livelihood problems. The epidemic has adversely affected almost all sectors. Main sectors which have been affected from the epidemic are tourism, transportation, sports, cinemas, theaters, restaurants and cafes. Governments around the world have aimed to keep the sectors maintaining by announcing support packages to these affected by the epidemic. It is not known how long the sectors will be able to endure this situation, as there are uncertainties about when the epidemic will end and when normal life will be returned. China has had an important place and effect in the world economy with its growth rate in recent years. Many countries have shifted their investments here due to low labor and cheap goods and met their product demands from this country. The outlook of the world on China has turned into a negative situation due to the emergence of the Covid'19 epidemic disease in China and the reason that this country did not take timely measures and did not warn the world. With geopolitical location, quality and low production costs, Turkey has become an alternative to investments made in China and to the products purchased there. It is believed that Covid'19 outbreak will transform to an opportunity to increase production and employment of Turkey.

Keywords: Covid'19, general economy, tourism, health, finance

*Asist. Prof., Malatya Turgut Özal University

E-mail: arif.gumus@ozal.edu.tr

Orcid: <http://orcid.org/0000-0002-4865-0892>

Received Date: 05.12.2020 ▪ Accepted Date: 31.12.2020

Şehir ve Medeniyet Dergisi *Journal of City and Civilization* ISSN: 1308-8386

<http://www.sehirmedeniyetdergisi.org>

Giriş

Cin'in Wuhan eyaletinin başkentinde başlayan Covid'19 salgın hastalığı diğer salgın hastalıklardan farklı olarak kısa süre içerisinde neredeyse tüm dünyaya yayılmıştır. Hastalığın yayılma sürecinin hızlı bir ivme kazanmasında ulaşım sektörü önemli bir faktör olmuştur. Bugün havayolu şirketleri dünyanın her noktasına uçak seferleri düzenlemekte, deniz ve karayolu taşımacılığı da yüksek hızda yük ve yolcu taşınmaktadır. İnsandan insana solunum yolu ile geçtiği belirtilen Covid'19 virüsü bu sebeplerden hızla yayılmış ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020'de pandemi olarak ilan edilmiştir (WHO, 2020).

Dünyayı etkileyen bu salgında öncelikli olarak yayılma hızının düşürülmesi amaçlanmıştır. Bunun için ülkeler sınırlarını kapatmış, kendi vatandaşlarını ülkelere davet ederek yurt dışından getirilmesi için uçak seferleri düzenlemişlerdir. İnsanların bir araya geldikleri konserler, spor faaliyetleri, miting gibi organizasyonlar ya iptal edilmiş ya da ertelenmiştir. Okullar önce eğitim ve öğretime ara vermiş salgının yayılma hızı dikkate alınarak tamamen kapatılıp uzaktan eğitime geçilmiştir. İnsanların sosyal mesafeye uymaları, maske takmaları çoğu ülkede zorunlu hale gelmiştir. Artan vaka ve ölüm sayılarını göz önünde bulunduran ülkeler kısmi ya da tam karantina uygulamaya başlamışlardır. Türkiye; tedarik zincirinin bozulmaması, üretim sektörü ile zorunlu ve gerekli hizmetlerin yerine getirilmesi için yeterli personelin çalıştırılmasını öngörmüş, bu kapsamda çalışanları karantina uygulamalarından muaf tutmuştur. Salgının yaz aylarında yayılma hızının düşmesi vaka ve ölüm sayılarının azalması ile beraber kısıtlamalar gevşetilmiş olup, havaların soğuması ile vaka sayılarında meydana gelen artışla beraber tekrar hafta içi ve hafta sonu kısıtlamaları uygulanmaya başlanmıştır.

Salgın hastalık, insan sağlığını tehdit ettiği için öncelik insanların korunmasına verilmiştir. Sonrasında ise üretim çarklarının dönmesi için üretimde çalışanlar sosyal mesafeye, maske takmak ve hijyen kurallarına riayet etmek şartıyla çalışmalarına müsaade edilmiştir. Gelir durumu yüksek olan bireyler evlerinde dış dünyada izole bir şekilde yaşayarak salgından korunmaya çalışırken; gelir durumu düşük olanların ve dışarıda çalışmak zorunda olanların salgın hastalığına yakalanma olasılıkları daha fazladır.

Covid'19 Salgını ve Türkiye

İlk vakanın Türkiye'de 11 Mart 2020 tarihinde görülmesiyle beraber yurt genelinde önlemler arttırılmıştır. Salgınla mücadele kapsamında ilk olarak 22 Ocak 2020 tarihinde Wuhan'dan İstanbul'a, artan vaka sayılarına bağlı olarak 3 Şubatta Çin, 23 Şubatta İran 29 Şubatta Irak, Güney Kore ve İtalya'ya daha sonra Fransa, İspanya, Almanya, Norveç, Belçika, Danimarka, İsveç, Avusturya ve Hollanda'ya uçuşları durdurmuştur (Nakipoğlu ve Işık, 2020 s. 769). Salgının Türkiye'de ki seyri ve atılan adımlar şöyledir.

- İlk vaka 11 Mart 2020 tarihinde açıklanmıştır.
- 12 Mart 2020'de eğitim ve öğretime ara verilmiştir.
- 17 Mart 2020'de Covid'19'dan ilk ölüm gerçekleşmiştir.
- 22 Mart 2020'de 65 yaş üstü ve kronik rahatsızlıkları bulunanların sokağa çıkışlarına kısıtlama getirilmiştir.
- 20 Mart 2020 tarihinde ilk yerli solunum cihazı üretilmiştir.
- 3 Nisan 2020 tarihinde 20 yaş altının sokağa çıkmasına kısıtlama getirilmiştir.
- 1 Haziran 2020 tarihinde 20 yaş altına kısıtlama 18 yaş olarak güncellenmiştir.
- 11 Nisan- 6 Haziran 2020 tarihleri arasında 30 büyükşehir ve Zonguldak'ta hafta sonları sokağa çıkma kısıtlaması getirilmiştir.
- 1 Haziran 2020 sokağa çıkma kısıtlamaların kaldırılmıştır.
- 17 Kasım 2020 Hafta sonları ve hafta içi sokağa çıkma kısıtlamaları tekrar getirilmiştir.

Salgın döneminde Türkiye vatandaşlarını koruyabilmek için önce 65 yaş üstü ve 20 yaş altının sokağa çıkmasını yasaklamış; ilerleyen süreçte ise bu yaş aralığı 60 yaş üstü ve 18 yaş altı olarak güncellenmiştir. Halen bu yaş gurubundaki insanların belli saatlerde sokağa çıkmalarına müsaade edilmektedir. Covid'19 virüsü ile ilgili Türkiye aşamalı olarak tedbirlerini de arttırmıştır. Camilerde cemaatle namaz kılma önce yasaklanmış daha sonra ise camiler tamamen kapatılmıştır. Restoranlar, kafeler, kıraathaneler kapatılmış veya paket servis ile çalışmalarına müsaade edilmiştir. Hükümet ekonomik sıkıntı çeken kesimlere destek paketleri açıklayarak yardımcı olmaya çalışmıştır. Salgın döneminde bazı sektörlerin ise iş yükü artmıştır. Örneğin; lojistik, kargo ve paketleme servisleri internet üzerinden verilen siparişleri karşılayabilmek için yoğun mesai yapmaktadır.

Salgınla mücadele için pek çok ülke destek paketi açıklamıştır. Örneğin; ABD 2 trilyon USD (GSYİH'nın %10'u kadar), Çin 183 milyar USD, Fransa 345 milyar USD, İtalya 25 milyar USD ve Türkiye 100 milyar TL'lik destek paketi açıklamıştır (Nakipoğlu ve Işık, 2020, s. 772). Sağlık Bakanlığı salgınla mücadele kapsamında hastanelerde yoğun bakım yatak kapasitelerini arttırmış, artan vaka sayıları ile beraber bazı hastaneleri pandemi hastanesi olarak ilan etmiştir. Daha önce yapılmış olan sağlık yatırımları bu dönemde Türkiye'nin salgınla mücadelesinde önemli bir başarı elde etmesine katkı sağlamıştır. Sağlık Bakanlığı 27.03.2020 tarihinde 81 il sağlık müdürlüğüne gönderdiği yazıda; kamu, özel ve üniversite hastanelerinden izin ve istifa taleplerini yasaklandığı belirterek salgında bütün imkânlarını kullanmayı amaçlamıştır (Sağlık Bakanlığı, 2020).

Tablo 1. Aylara göre 2020 Yılında Covid'19 Tablosu¹

	Toplam Hasta Sayısı	Toplam Test Sayısı	Toplam Vefat Sayısı	Toplam İyileşen Sayısı
Ocak				
şubat				
Mart	13.531	92.403	214	0
Nisan	106.673	941.214	2.960	48.886
Mayıs	43.738	1.005.577	1.366	79.087
Haziran	35.964	1.342.456	591	45.138
Temmuz	30.967	1.419.173	560	41.424
Ağustos	39.260	2.337.669	679	30.391
Eylül	48.530	3.241.769	1.825	34.823
Ekim	56.704	3.621.553	2.057	44.222
Kasım	54.803	2.779.431	1.691	40.602
Aralık				
Toplam	430.170	16.781.245	11.943	364.573

Türkiye'de Covid'19 vakasının ilk görüldüğü tarihten itibaren hastaneye giden hasta sayılarında azalma görüldürken hasta başına düşen maliyet %65 oranında artmıştır. Hastaneye müracaat sayıları ise Mart-Haziran ayları arasında bir önceki yılın aynı dönemine göre %47 azalmıştır. Yılın bir önceki dönemindeki hasta maliyetlerine bakıldığında bir hastanın maliyeti özel, kamu ve üniversite hastaneleri dahil 2019 yılında 91.8 TL iken 2020 yılında 151.4 TL olmuştur. Salgının Türkiye'de görülmeye ve alınan kısıtlama kararlarından sonra insanlar hastanelere zorunlu hallerin dışında gitmemişlerdir. 2019 ve 2020 yılı Mart ayları karşılaştırıldığında 2019

¹ Sağlık Bakanlığı https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html?gclid=Cj0KCQiAifz-BRDjARIsAEEIyGI93Z_qmWetIDmL0lrX_ZTLzUF-PYayPH4tAcUOD3jETjCrG_UlvY4aAgoKEALw_wcB

yılında 49,9 milyon kişi hastaneye müracaat ederken 2020 yılında bu sayı 36,9 milyona düşmüştür. Hastaneye giden hasta sayısı azalırken maliyetler artmıştır. Bunun sebebi Covid'19 hastalığına yakalanan hastaların tedavi giderlerinin yüksek olmasıdır. 2020 Haziran ayında hasta sayısında 2019 yılının aynı ayına göre %41 azalmasına rağmen sağlık harcamaları 400 milyon TL, Temmuz ayında ise 200 milyon TL artmıştır (Euronews, 2020). Yine bu dönemde sağlık çalışanlarına yapılan ödemelerin de önceki dönemlerle karşılaştırıldığında yükseldiği görülmektedir. 24 Mart 2020 tarihinde yayınlanan Resmi Gazetenin Mükerrer sayısında sağlık çalışanlarına 1 Mart 2020 tarihinden geçerli olmak üzere 3 ay geçerli olmak üzere ek ödeme yapılmasına karar verilmiştir (R.G., 2020: 31078). Daha sonraki tarihlerde ek ödemelerin süresi uzatılmıştır.

Sağlık Bakanlığı ilk vakanın Türkiye'de görülmesiyle beraber harekete geçerek ilk etapta 18.000 sağlık çalışanı ve 14.000 sağlık işçisini kadrosuna dahil etmiştir. Daha sonra 3.000 sağlık çalışanı ve 250 işçiyi daha kadrosuna katan Sağlık Bakanlığı Aralık 2020 tarihinde 12.000 sağlık çalışanını daha alımını yapmak için ilana çıkmıştır. Toplamda 2020 yılında 47.250 kişinin istihdamı gerçekleşmiş olacaktır. Bu alımlara özel ve üniversite hastaneleri dahil değildir. 2020 yılı içerisinde bu kurumlarda personel sayılarını arttırmaya çalışmışlardır.

Türkiye'deki Genel Ekonomik Görünüm

Salgın en fazla gelişmekte olan ekonomilerin para piyasalarını etkilemiştir. Para piyasalarında Türkiye diğer ülkelere göre negatif ayrılmıştır.

Tablo 2. 2020 Yılı İle İlgili Dolar, Euro Para Birimleri ve Altın Karşısında Türk Lirası²

Tarih	Dolar	Euro	Altın
1 Ocak 2020	5,94 TL	6,66 TL	290 TL
1 Şubat 2020	5,98 TL	6,61 TL	305 TL
1 Mart 2020	6,24 TL	6,89 TL	329 TL
1 Nisan 2020	6,69 TL	7,27 TL	386 TL
1 Mayıs 2020	7,02 TL	7,67 TL	383 TL
1 Haziran 2020	6,81 TL	7,57 TL	380 TL
1 Temmuz 2020	6,84 TL	7,67 TL	394 TL
1 Ağustos 2020	6,97 TL	8,16 TL	441 TL
1 Eylül 2020	7,37 TL	8,79 TL	466 TL
1 Ekim 2020	7,74 TL	9,03 TL	474 TL
1 Kasım 2020	8,34 TL	9,75 TL	513 TL
1 Aralık 2020	7,84 TL	9,38 TL	458 TL

² TCMB https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?evds/serieMarket/collapse_25/5849/DataGroup/turkish/bie_mkaltyt/

Tabloda da anlaşılacağı üzere yabancı para birimleri karşısında Türk Lirası yıl içerisinde ara ara değer kazansa da 1 Ocak -1 Aralık 2020 tarihleri arasında Dolar karşısında yaklaşık %32, Euro karşısında %40 ve Altın karşısın da %58 değer kaybetmiştir. 1 Ocak 2020 tarihinde 1 gr altın 290,17 TL iken salgının etkisiyle hızlı bir yükseliş trendine girmiş ve 6 Kasım 2020 tarihinde 534,82 TL'ye ulaşmıştır. Aşı çalışmalarının olumlu sonuç vermesi altın fiyatınının 440 TL'ye kadar düşmesine sebep olmuştur (Foreks, 2020)

Türkiye merkez bankası dünya genelinde olduğu gibi politika faiz oranlarını düşürerek finans kuruluşları aracılığı ile piyasaya likidite sağlamıştır.

Tablo 3. 2020 Yılında Merkez Bankasının Politik Faiz Kararları³

16 Ocak 2020	%12'den %11,25'e
19 Şubat 2020	%11,25'den %10,75'e
17 Mart 2020	%10,75'den %9,75'e
22 Nisan 2020	%9,75'den %8,75'e
21 Mayıs 2020	%8,75'den %8,25'e
25 Haziran 2020	Sabit
23 Temmuz 2020	Sabit
20 Ağustos 2020	Sabit
24 Eylül 2020	%8,25'den %10,25'e
22 Ekim 2020	Sabit
19 Kasım 2020	%10,25'den %15'e

Piyasanın ihtiyacı olan kredinin sağlanması için faiz oranlarını düşüren TCMB Eylül ve Kasım 2020 tarihlerinde almış olduğu kararlarla faiz oranlarını salgın öncesinden daha yüksek bir seviyeye çıkarmıştır.

Tablo 4. Türkiye'nin İthalat ve İhracat Oranları^{*45}

	İhracat miktar endeksi, bir önceki yılın aynı ayına göre değişim (%)											
	Ocak	Şubat	Mart	Ni- san	Ma- yıs	Hazi- ran	Tem- muz	Ağus- tos	Eylül	Ekim	Ka- sım	Ara- lık
2018	3,2	1,0	-0,3	0,0	0,1	-5,2	9,1	-6,3	24,7	15,4	12,6	4,2
2019	12,0	10,0	6,0	12,4	18,2	-10,1	11,8	5,1	3,6	2,6	1,7	7,2
2020	5,9	4,1	-16,0	-39,3	-38,7	18,5	-4,1	-6,8	5,4			
	İthalat miktar endeksi, bir önceki yılın aynı ayına göre değişim (%)											
	Ocak	Şubat	Mart	Ni- san	Ma- yıs	Hazi- ran	Tem- muz	Ağus- tos	Eylül	Ekim	Ka- sım	Ara- lık
2018	24,5	11,7	4,6	7,1	-2,0	-10,0	-11,8	-25,9	-20,3	-26,2	-22,6	-28,3
2019	-24,9	-15,9	-16,3	-12,6	-16,0	-19,8	-4,8	7,4	6,6	15,9	17,4	22,4
2020	24,3	15,3	8,8	-18,7	-17,5	22,1	3,1	24,7	23,8			

³TCMB <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faa-liyetler/Para+Politikasi/PPK/2020>

⁴ Tablo 2,5 punto küçültülmüştür. Aksi halde tablodaki bilgiler dağılmaktadır.

⁵ TÜİK <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Agustos-2020-33856>

TÜİK verilerine göre 2020 yılı ihracat oranları incelendiğinde salgının Türkiye'ye gelmeden öncede Türkiye'nin ihracatını etkilediği görülmektedir. Salgının yayılma hızına paralel olarak Mart, Nisan ve Mayıs aylarında ihracatta düşümler yaşanmıştır. Salgının yayılma hızının düşmesi ve kısıtlamaların Türkiye'de aşamalı olarak kaldırılması paralelinde ihracatta Haziran ayında bir artış görülmüş, Temmuz ve Ağustos ayları negatif yüzde ile kapatmıştır. 2020 Türkiye ithalat oranlarına baktığımızda Nisan ve Mayıs aylarında %18 civarında bir azalış olmasına rağmen Haziran ayı ile beraber ithalatımız bir önceki yıla göre artmıştır.

Tablo 5. Türkiye Enflasyon Oranları⁶

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2019	1,06	0,16	1,03	1,69	0,95	0,03	1,36	0,86	0,99	2,00	0,38	0,74
2020	1,35	0,35	0,57	0,85	1,36	1,13	0,58	0,86	0,97	2,13	2,30	

Türkiye 2020 yılı enflasyon oranlarına bakıldığında bir önceki yıl %11,25 olan yılsonu enflasyonu aralık ayı itibarıyla %12,45 oranına yükselmiştir. Türkiye'de salgın ile beraber üretim noktasında herhangi bir kısıtlama uygulanmadığı için yaşanan enflasyon artışına salgının etkisi olduğunu söylemek zordur. Covid'19 insan yaşamını tehdit etmesi nedeniyle ülke yönetiminin uyguladığı kısıtlamalar kapsamında birçok işyeri geçici süreliğine kapatılmak zorunda kalmıştır. Hükümetin işten çıkarmayı yasaklaması ve kısmi çalışma ödeneği vermesinden dolayı işsizlik oranları salgına rağmen önemli bir artış göstermemiştir. TÜİK'den alınan verilere baktığımızda 2020 yılı işsizlik oranları %12,8-14 bandında giden işsizlik 2020 Temmuz ayından sonra düşmeye başlamış Eylül 2020'de %12,7 oranına inmiştir (TÜİK, 2020).

Türkiye enerji temininde dışa bağımlı bir ülkedir. Enerji ithalatında meydana gelen düşüşler Türk ekonomisine olumlu yansarak enflasyonun düşmesine katkı sağlayacaktır. Salgının başlamasıyla Türkiye'de akaryakıt tüketimi azalmıştır. Bunda kısmi veya tam kapanmanın etkisi büyüktür. Salgının küresel olarak etkili olmasından dolayı üretimin azalmasına bağlı olarak talep düşüklüğünden dolayı yıl içerisinde petrol fiyatları 20 dolar seviyesine kadar düşmüştür. Bu durum ülkemizdeki cari açığın azalmasını sağlamıştır (Nicola, 2020, s.2).

⁶ TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106&dil=1>

Kredi Kullanımı

Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezinin Ekim 2020 tarihinde yayınlamış olduğu aylık bültene göre 2020 tarihine kadar kullanılan toplam kredi tutarı bir önceki yılın aynı dönemine göre %42 artarak 2.978 milyar TL olmuştur.

Tablo 6. Sektörlere Göre Ticari Kredilerin Dağılımı (2020 Ekim Ayı İtibariyle) ⁷

Sektörler	Tutar (Milyar TL)	Oran (%)
Finansal Aracılık	88	3
İmalat Sanayi	817	28
Toptan ve Pratik Tic.	500	17
İnşaat	326	11
Enerji	285	9
Taş. Dep. ve Hab.	283	8
Diğer	232	8
Emlak Kom.	228	7
Turizm	142	5
Tarım	118	4

Türkiye’de 2020 Ekim ayı itibariyle ticari krediler bir önceki yılın aynı dönemine göre %41 artarak 2.978 milyar TL, bireysel krediler ise göre %45 artarak 849 milyar TL olmuştur. Bireysel kredilerin %46’sı ihtiyaç, %34’ü konut, %16’sını kredi kartları ve geri kalan %4’ünü taşıt kredileri oluşturmuştur. Bireysel kredi kullananların sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre 2,4 milyon kişi artarak 33,9 milyon kişi olmuştur. Ortalama kredi bakiyesi ise kişi başı 25,1 bin TL olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında kredi kartı ilk defa kullanan kişi sayısı 277 bin iken 2019 da bu sayı 109 bindir. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere 2020 yılında 2019 yılına göre kredi kullananlar %42, kredi kartı kullanan kişi sayısı da %254 artmıştır. Pandemi döneminde insanlar ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yüksek tutarlarda borçlanmıştır. Pandeminin uzun sürmesi halinde bu kredilerin geri ödenmesinde güçlükler yaşanabilir. Bu durum finans sektöründe olumsuzluklara sebep olabilir.

Turizm, Yeme-İçme ve Eğlence Sektörüne Etkileri

Türkiye’de salgından etkilenen en önemli sektörlerden biri Turizm sektörü olmuştur. Bacasız sanayi olarak adlandırılan bu sektörde sınırların kapatılmasıyla beraber önemli gelir kayıpları yaşanmıştır. Yaz aylarının gelmesiyle vaka ve ölüm sayıları azalmış turizm tesislerinin açılmasına müsaade edilmiştir. Yurt dışı uçuşların sınırlı olarak açılmasıyla ülkemize turistler tekrar gelmeye başlamış ancak 2019 yılı

⁷ TBRRM, https://www.riskmerkezi.org/Content/Upload/istatistikraporlar/ek-ler/2583/Risk_Merkezi_Aylık_Bulten_Ozeti_Ekim_2020.pdf

ile karşılaştırıldığında bu sayılar oldukça azdır. Yurt dışı ulaşımın kapalı olmasına ilave olarak yurt içinde de uçak seferlerinin durdurulması ulaşım ve havacılık sektörü durma noktasına gelmiştir. Yurt dışından yapılan tatil rezervasyonlarının iptal edilmesi yurt içi tatil hareketliliğinin yaşanmaması sektörü zor durumda bırakmıştır. Ocak-Ekim 2020 tarihleri arasında ülkemize gelen turist sayısında 2019 yılının aynı dönemine göre %72,5'lik bir düşüş yaşanmıştır. Yine aynı dönemde ülkemizi ziyaret eden turist sayısı 40,7 milyon iken 2020 yılında bu rakam 11,2 milyona düşmüştür. Turizm alanında geçen yılın aynı dönemine göre 120 bin azalma vardır (Tursab, 2020: s. 18-20).

Turizm sektörü; savaş, salgın hastalıkları gibi tüm ülkeyi etkileyen faktörlerden olumsuz etkilenir. Bu sebeple Covid'19 salgın hastalığının başlamasıyla beraber ülkelerin sınırlarını kapatmasından ve alınan önlemlerden dolayı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de turist hareketliliği olmamıştır. Dünya genelinde Mart ayında dışarıdan ülkelere gelen turist sayısı %57 azalarak toplam 80 milyar dolarlık bir gelir kaybına sebep olmuştur (UNWTO, 2020). 18 Mart 2020 tarihinde cumhurbaşkanı Erdoğan Coronavirüsle Mücadele Eşgüdüm Toplantısı sonrası yaptığı açıklamalarda turizm sektörünün içinde bulunduğu 100 milyar TL'lik bir destek paketini hizmete sunmuştur (TCCB, 2020). Bu pakete;

- Konaklama vergisinin kasım ayına kadar uygulanmaması,
- İç havayolu taşımacılığında 6 ay süreyle KDV'nin %18 yerine %1 olarak uygulanması,
- Otel kiralamalarına ilişkin irtifak hakkı bedelleri ve hasılat payı ödemelerini Nisan, Mayıs ve Haziran ayları için 6 ay süreyle ertelenmesi,
- Nakit akışı bozulan firmaların bankalara olan kredi borçlarının anapara ve faizlerinin 3 ay süre ile ötelendiğini ve gerektiğinde finansman desteği sağlanacağını,
- Kısa çalışma ödeneği uygulamasına başlayarak faaliyetlerine ara veren işletmelerin çalışanlarına ve işverenlerine destek yer almıştır.

Ayrıca Hükümet işverenlerin salgından dolayı ödeme güçlüğü çekmemeleri için 2020 yılında vergi dairelerine başvurmaları halinde ödemeleri gereken Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve KDV'yi faizsiz bir şekilde erteleyebilme imkanı sunulmaktadır (Özdemir vd., 2020, s.196)

Salgından en fazla etkilenen hizmet sektörlerinden biri de restoranlar, kafeler ve kıraathanelerdir. 18.11.2020 tarihinde bir sosyal medya kanalında sektör ile ilgili açıklamalarda bulunan Tüm Restoranlar ve Turizmciler Derneği Başkanı Ramazan Bingöl Türkiye'de 200.000 restoran ve lokantanın bulunduğunu ve bu işyerlerinde

2 milyon civarında insanın çalıştığından bahsederek salgının sadece bu insanları etkilemediğini sektörün ihtiyaçlarını karşılayan insanları da etkilediğini belirterek toplam etkilenen kişi sayısını 5 milyon civarında olduğunu belirtmiştir (Bingöl, 2020). Hükümet bu sektörün de yükünü hafifletebilmek için yeme içmede KDV oranını %1'e indirmiştir. Hükümetin yapmış olduğu bu indirimde değinen Bingöl KDV indirimi sonrası sektörde hareketliliğin %20 arttığını belirtmiştir (Türes, 2020).

Salgının etkilediği bir başka sektör ise tiyatro ve sinema sektörüdür. Bu sektörde çalışanların iş yerleri salgınla mücadele kapsamında kapatılmıştır. Vakaların azalmasına bağlı olarak yaz aylarında kontrollü bir şekilde maske, sosyal mesafe şartlarına bağlı olarak açılmasına karşın, vaka sayılarının artması ile beraber tekrar kapatılmışlardır. Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy, pandemi döneminde 234 projeye 46,5 milyon TL, 76 etkinliğe 25 milyon TL destek verdiklerini açıkladı. Ayrıca yerli film gösterim desteği olarak 15 milyon TL hazırladıklarını belirtmiştir. Yapımcılar filmlerini sinemalar açılmaya başlansa bile reyting endişesinden dolayı yayınlamak istemediklerini belirtmiştir. Tiyatrolara geçen yıl verilen 6,1 milyon TL'nin yanında bu yıl bu desteği 21,5 milyon TL'ye çıkardıklarını söylemiştir. Bu sektörde KDV oranını Haziran 2021 tarihine kadar %1 olarak uygulanacağını sözlerine eklemiştir (Dünya, Gazetesi 2020).

Sonuç

Karantina uygulamalarının devam etmesi, salgının ne zaman biteceğinin kesin olarak bilinmemesi, aşı çalışmalarının belli bir aşamaya gelmiş olması ve yakın zamanda kullanılacak olmasına rağmen bunun tam olarak bir çözüm üretip üretmeyeceği noktasındaki belirsizlikler insanlarda kaygıya sebep olmaktadır. Evde sürekli bulunmaktan dolayı insanlar vakitlerini genellikle sosyal medyada geçirmektedir. Normal zamanlarda insanlar boş vakitlerini farklı aktivitelerle geçirirken karantina uygulaması insanların ancak belli aktiviteler yapılabilmesine olanak vermektedir. Bu durum insanlarda psikolojik sıkıntılara yol açabilmektedir (Akalin vd., 2020, s. 895).

Salgının üzerinde en fazla psikolojik etkisinin olduğu kişilerden biride sağlık çalışanlarıdır. Sağlık çalışanları sürekli hastalıkla karşı karşıya çalışmak zorundadır. Yoğun çalışma saatleri, fiziksel yorgunluk, aile bireylerinden ayrı yaşama ve yalnız-

lıktan dolayı psikolojik sorunlar ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Virüse yakalanan kişiler toplum içerisinde daha fazla ayrımcılığa uğrayarak yalnızlaştırılmaktadırlar (Bozkurt vd., 2020, s. 309-310). Düzenli bir geliri olmayan kişiler düzenli geliri olan kişilere göre daha fazla ekonomik sıkıntı çektikleri için bu süreçte psikolojik olarak etkilenecektir. Hükümetin açıkladığı sosyal paketler ile bu insanların süreçte daha fazla etkilenmeleri önlenmeye çalışılmaktadır.

Covid'19 salgın hastalığının dünya geneline yayılması ile beraber kredi derecelendirme kuruluşları 2020 yılında negatif bir büyümenin beklendiğini açıklamıştır (Moody's, 2020). Türkiye'nin büyüme oranlarına baktığımızda ilk çeyrekte %4,5 büyüyen ekonomi, ikinci çeyrekte %-9,9 küçülmüştür. Üçüncü çeyrekte ise %6,7 büyüyerek 2020 yılını pozitif büyüme ile kapatacağı beklenmektedir (SBB, 2020).

Çin ekonomisi son yıllarda büyük bir büyüme oranı yakalamıştır. Birçok ülkenin burada yatırımları bulunmasının yanında buradan yaptıkları ithalat ile de Çin ekonomisine katkı sağlamaktaydılar. Covid'19 salgın hastalığının Çin'den başlayarak dünyaya yayılmasından dolayı Çine karşı arz ve talep noktasında olumsuz bir tutum söz konusudur. Türkiye'nin büyük ekonomilerine yakın olması üretmiş olduğu kaliteli ürünler ve düşük maliyetler ile Çin'e yapılmış olan yatırımların ve Çin'den yapılan ithalatın yakın gelecekte Türkiye'ye kayması beklenmektedir. Salgının Türkiye ekonomisine turizm, havacılık, denizcilik, otomotiv, inşaat, emlak, imalat (hayati olmayan), finansal servisler, eğitim alanlarına olumsuz; Petrol, doğalgaz, tarım, e ticaret, kişisel bakım, sağlık, gıda işleme, perakende, tıbbi imkanservisler, lojistik, bilişim alanlarında ise olumlu etkisi olmuştur (TÜBA, 2020, s. 114).

Covid'19 salgın hastalığı bundan önce yaşanan salgın hastalıklardan farklı olarak çok kısa sürede dünya geneline yayılmış 70 milyondan fazla insan bu hastalığa yakalanmış 1,5 milyondan fazlada insan ölmüştür. Hastalık insandan insana solunum yolu ile bulaştığı için aşı çalışmaları sonuçlanıncaya kadar insanlar sosyal mesafe, maske takma ve hijyen kurallarına uymak zorundadır. Salgının başlaması ve yayılması ile beraber ülkeler radikal önlemler alarak sınırlarını kapatmış insanların toplanabilecekleri her türlü organizasyon ertelenerek veya iptal ederek salgının yayılma hızı düşürülmeye çalışılmıştır. Ayrıca ülke genelinde kısmi veya tam karantina uygulamaları da yapılmaya başlanmıştır.

Türkiye salgının ilk görüldüğü Mart 2020 tarihinden sonra salgının en az hasarla atlatılabilmesi için çeşitli önlemleri hayata geçirmiş. Öncelikle sınırlar kapatılmış yurt dışından ülkeye dönmek isteyenler için uçak seferleri düzenlenmiştir. Eğitim öğretime ara verilmiş, camiler, restoranlar, kafeler kapatılmış spor karşılaşmaları

seyircisiz bir şekilde devam etmiştir. Önceki yıllarda yapılan sağlık yatırımları ve 2020 yılında sağlık kadrosuna kattığı 35.250 ile sağlık çalışanı ile Türkiye bu salgına karşı mücadelede şüana kadar başarılı bir sınav vermiştir. Türkiye’de salgında en fazla hizmet sektörü etkilenmiştir. Bu sektörler salgın hastalığından dolayı önemli ekonomik kayıplar yaşamıştır. Hükümet bir yandan vatandaşlarının sağlığını korumak için önlemler alırken diğer yandan da sektörlerde sıkıntı yaşayan işyerlerine ve çalışamayanlara destek paketleri açıklamıştır. Ayrıca tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kredi faiz oranlarının düşürülmesi neticesinde parasal bir genişleme olmuştur. Ancak salgının ne zaman sona ereceği noktasında ki belirsizlikler ekonomik olarak da insanları zor durumda bırakmakta alınan kredilerin geri ödenmemesi başka sorunlara sebebiyet verecektir.

Salgın hastalığının bir önemli etkisi de insanların psikolojik durumları üzerinde olmuştur. Sürekli kapalı mekân da kalma, yalnızlaşma, gelecek noktasındaki belirsizlikler, insanların hastalığa yakalanması sonrası insanların kendilerine karşı tutumları insanların psikolojileri üzerinde negatif etkisi olmuştur. Salgın esnasında ve sonrasında devletin ve sivil toplum kuruluşlarının insanların bu kaygılarını ortadan kaldırmak için çalışmalar yapması gerekmektedir.

Çin salgının çıktığı yer olması, zamanında dünyaya doğru bilgi vermediği noktasında suçlanmasından dolayı bu ülkeden mal ithal eden ve yatırımlarını burada yapan ülkelerin tepkisiyle karşılaşmaktadır. Türkiye, büyük ekonomilere coğrafi yakınlığı, kaliteli üretim , ucuz işçilik ve KOBİ’leri ile Çin’in alternatifi olma potansiyeline sahip bir ülkedir. Türkiye bu fırsatı değerlendirebilirse Çin’de bulunan yatırımlar Türkiye’ye yönelebilecek, yatırımların Türkiye’ye yönelmesi ise, ülkedeki işsizlik ve cari açığın azalması için önemli bir fırsat sunacaktır.

Kaynakça

- Akalın, S., Özgüner, İ., ve Şakiroğlu, M. (2020). Covid-19 salgınının ve karantinanın psikolojik etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).
- Bingül, B. A., Türk, A., ve Ak, R. (2020). Covid-19 bağlamında tarihteki büyük salgınlar ve ekonomik sonuçları. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).
- Özdemir, C. (2020). Kahveler restoranlar okullar nasıl kapanacak, ne zaman açılacak? *Youtube*, [Videoblog] 30.12.2020, tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=Maj6yb5yHIM&tab_channel=C%3%BCneyt%3%96zdemir, adresinden erişilmiştir.
- Bozkurt, Y., Zeybek, Z., ve Aşkın, R. (2020). Covid-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 304-318.

- Bakan Ersoy: Sinema salonlarına 15 milyonluk destek paketi hazırladık (2020). *Dünya Gazetesi*, 26 Kasım 2020 tarihinde <https://www.dunya.com/gundem/bakan-ersoy-sinema-salonlarına-15-milyonluk-destek-paketi-hazırladık-haberi-601502> adresinden erişilmiştir.
- Koronavirüs salgınında genel hasta sayısı yarıya düştü. (2020). *Euronews*, 16.12.2020 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/11/19/koronavirus-salg-n-nda-genel-hasta-say-s-yar-ya-dustu-hasta-bas-na-maliyet-yuzde-65-artt> adresinden erişilmiştir.
- Moody's Investor Service (2020) *Global macro outlook 2020-21*. 12.11.2020 tarihinde https://www.moodys.com/researchdocumentcontentpage.aspx?docid=PBC_1212762 adresinden erişilmiştir.
- Nakiboğlu, A., ve Işık, S. (2020). Kovid-19 salgınının ekonomi üzerindeki etkileri: Türkiye'de işletme sahipleri üzerinde bir araştırma. *Turkish Studies*, 15(4), 765-789.
- Nicola, M., Alsafi, Z., Sohrabi, C., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., ... , Agha, R. (2020). The socioeconomic implications of the coronavirus and COVID-19 pandemic: A review. *International Journal of Surgery*.
- Özdemir, H., Atak, O., Hatper Z. (Mayıs 2020). *Koronavirüs (Covid-19) Küresel salgını dolayısıyla Türkiye ve bazı gelişmiş ülkelerde alınan ekonomik ve mali tedbirler*. Vergi Raporu 248, [Teknik Rapor], 186-200.
- Sağlık Bakanlığına Bağlı Sağlık Tesislerinde Görevli Personele Ek Ödeme Yapılmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (24 Mart 2020). *Resmî Gazete*. Sayı: 31078 (Mükerrer).
- Sağlık Bakanlığı (2020). Genel koronavirüs tablosu. 20.12.2020 tarihinde https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html?gclid=Cj0KCQIAifz-BRDjARI-sAEElyGI93Z_qmWetIDmL0lrX_ZTLzUFPYayPH4tAcUOD3jETjCrG_UlvY4A-goKEALw_wcB adresinden erişilmiştir.
- Sağlık Bakanlığı (2020). *COVID-19 salgını süresince sağlık kuruluşlarında sağlık personel ayrılışları*. <https://hasta.saglik.gov.tr/Eklenti/37462/0/covid-19-normallesmeustyazi5ebe9a5b-9c9a-4c93-888e-87f10ddb512apdf.pdf> adresinden erişilmiştir.
- TCCB (2020). *Koronavirüsle mücadele eşgüdüm toplantısı*. 10.12.2020 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/117037/-ulkemizin-maruz-kaldigi-virus-tehdidinin-en-kisa-surede-bertaraf-edilmesi-icin-devlet-olarak-tum-imk-nlarimizi-seferber-ettik> adresinden erişilmiştir
- TCMB (2020). Kurlar, Erişim Tarihi: 1.12.2020, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?evds/serieMarket/collapse_25/5849/DataGroup/turkish/bie_mkaltytl/
- TCMB (2020). *Para Politikası Kurulu toplantı kararı*. 1.12.2020 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/PPK/2020> adresinden erişilmiştir.
- TUİK (2020). *Diş ticaret istatistikleri: Ağustos 2020*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Agustos-2020-33856> adresinden erişilmiştir.
- TUİK (2020). *Turizm İstatistikleri: III. Çeyrek: Temmuz-Eylül 2020*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-III.-Ceyrek:-Temmuz---Eylul,-2020-33674> adresinden erişilmiştir.
- TUİK (2020). *Enflasyon oranları*. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106&dil=1> adresinden erişilmiştir.
- Türes (2020). *KDV indirimi*. <https://tures.org.tr/guncel/haberler/kdv-indirimi-yeme-icme-sektöründe-hareketliliği-yüzde-20-artirdi> adresinden erişilmiştir.

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji Ve Bütçe Başkanlığı (2020). *GSYH büyüme oranları*. <https://www.sbb.gov.tr/buyume/> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi (2020). *İstatistiki raporlar*. 14.12.2020, https://www.risk-merkezi.org/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/2583/Risk_Merkezi_Aylik_Bul-ten_Ozeti_Ekim_2020.pdf adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (2020). *Turizmin ekonomideki yeri*. 05.12.2020 tarihinde <https://www.tursab.org.tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2020). *Ham petrol ihalatı*. 05.12.2020, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1> adresinden erişilmiştir.
- TURSAB (2020). Covid'19 sürecinde dünya ve Türkiye turizmi değerlendirmesi. 12.12.2020 tarihinde <https://www.tursab.org.tr/apps//Files/Content/6ad52b35-1dd2-41c2-9f1c-c24cc19e7a63.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) (2020). Covid-19 küresel salgın değerlendirme raporu. 12.12.2020 tarihinde. <http://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/raporlar/T%C3%9CBA%20Covid-19%20Raporu%203.%20G%C3%BCncelleme.pdf> adresinden erişilmiştir
- UNWTO. (2020). *International tourist numbers could fall 60-80% in 2020*. Unwto Reports
- WHO (2020). *Coronavirus disease 2019 (COVID-19) Situation Report 51*. WHO.
- WHO (2020). *Coronavirus disease 2019 (COVID-19) Situation Report 51* https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200311-sit-rep-51-covid-19.pdf?sfvrsn=1ba62e57_10 adresinden erişilmiştir.